

SZEMÉLYISÉGELMÉLETEK

Taglalják:

Miben áll a személyiség?

Milyen módon működik?

Hogyan alakul ki?

Mi adja a személyek különbözőségét?

DISZPOZICIONÁLIS ELMÉLETEK

Az emberek stabil hajlamokkal (diszpozíciókkal) rendelkeznek, melyek a különféle helyzetekben különféleképpen mutatkoznak meg. A személyiség tartós jellemzők rendszere, vonásokkal leírható, melyek összessége mindenkinél egyedi jelleget ölt.

/Típustanok :

Hippokratész – Galenus

négyféle temperamentum: - kolerikus(ingerlékeny, heves)
- flegmatikus(nyugodt,kitartó, megbízható)
- melankolikus(lehangolt, komoly)
- szangvinikus(élénk, derülátó, szeszélyes)

Kretschmer

háromféle testalkat, személyiségtípus és megbetegedési hajlam

- leptoszom(magas, vékony/érzékeny, zárkózott, absztraháló /schizofrénia)
- atlétikus(erős csontozat és izomzat/indulatos, mogorva, kedélytelen, tapadékony/epilepszia)
- piknikus(gyenge csontozat, kerekded izomzat/szélsőséges hangulatú, érzélem- és ötletgazdag/mániás depresszió)

/Vonáseleméletek :

Cattell 16 dimenzió mentén írja le a személyiséget.

Eysenck két dimenzió kombinációjával jellemzi a személyiséget

- introverzió+érzelmi stabilitás
- introverzió+érzelmi labilitás
- extravertió+érzelmi stabilitás
- extravertió+érzelmi labilitás

/Szükségletek, motívumok elmélete:

Murray szerint a teljesítmény-, hatalom-, intimitás- és társas szükségletek mintázata jellemzi a személyiséget

BIOLÓGIAI ELMÉLETEK

Az emberi viselkedés bonyolult biológiai rendszer terméke (temperamentum, aktivitási szint, emocionalitás, szociabilitás), nagyban meghatározza az örökletesség és az evolúciós folyamatok hatása.

/ **Sheldon** : szomatikus típusok

/ **Eysenck** : kérgi arousal

/ **Gray** : jutalmazó és büntető rendszerek az agyban

DINAMIKUS ELMÉLETEK

A viselkedést a személyiségen belüli erők folyamatos egymásra hatása határozza meg.

/Pszichoanalitikus elmélet :

Freud szerint az ösztönén, az én és a felettes-én összjátéka személyiség működését. A mentális egészség ezeknek az erőknek az egyensúlyától, a bennük ill. közöttük keletkezett feszültségek csökkentésének sikerétől függ. Ebben nagy szerepet kapnak az elhárító mechanizmusok. A pszichés működések hajtóereje a libidó (életösztön által létrehozott pszichés energia). A személyiség a pszichoszexuális fejlődésen keresztül bontakozik ki: orális fázis (leválás) – anális fázis (önszabályozás) – fallikus fázis (genitáliák) – latencia fázisa – genitális fázis (érett szex.). A felnőtt személyiséget befolyásolja, hogy hogyan oldotta meg a szokások jellemző konfliktusait. Hangsúlyos a korai tapasztalatok szerepe. Az ember elsődleges célja a szaporodás, élményeit áthatja a nemiség, az agresszió, a sexualitás, a halál. A személyiség topográfiaiilag három rétegre tagolódik: tudattalan – tudatelőttés – tudatos szint.

Neoanalitikus elméletek

/ **Jung** elmélete : kiemelte a tudattalan szerepét, bevezette a kollektív tudattalan (öröklött tudás a dolgokról) és az archetípusok fogalmát. Pszichés energiának magát a szellemiséget tartotta.

/Énpszichológia elméletei : az én szerepét hangsúlyozták.

Hartmann (a viselkedés célja a környezethez való alkalmazkodás, a konfliktusok csökkentése).

Adler (az emberek a jobb alkalmazkodásért küzdenek, de ennek háttérben a fölénykeresés, a kisebrendűségi érzések kompenzálása áll).

/Pszichoszociális (tárgykapcsolat) elméletek : a másik személy=tárgy iránti kötődés alapvető én-funkció. Az élet korai szakaszának kötődései meghatározóak a további kapcsolatok szempontjából. Pl:

Mahler (anya és gyerek szimbiotikus kapcsolata)

Kohut (nárcisztikus szükségletek)

Erikson (fejlődés=identitáskriziseken keresztül)

TANULÁSELMÉLETEK

A személyiséget a tapasztalatok alakítják, a viselkedés azok nyomán előre jelezhető módon változik.

/Kondicionálás-elméletek :

Pavlov szerint a személyiség klasszikus kondicionálás útján létrejött inger-kapcsolatokon, kondicionált érzelmi válaszokon alapul (diszkrimináció, generalizálás, kioltás).

Skinner (behaviorista irányzat) szerint a személyiség megerősítések során kondicionált viselkedéstendenciák összessége (instrumentális kondicionálás).

/Szociális –kognitív tanuláselméletek : a (kognitív) gondolkodási folyamatok ill. a szociális megerősítés viselkedésalakító szerepét hangsúlyozzák. (más kárán tanulás, modelltanulás, tanulás képzeletben, külső kontroll és belső kontroll)

Bandura személyes hatékonyság megtapasztalása (kompetencia).

FENOMENOLÓGIAI ELMÉLETEK

(humanisztikus irányzat)

Az egyén személyes élményeire (szubjektív vonatkoztatási keretre) épít. Az ember alapvető tendenciája az ön-megvalósítás, lehetőségeinek kiterjesztése. Az önmegvalósító törekvéssel ellentétes cselekvések az érzés dezorganizációját, szorongást keltő élményt idéz elő. Ez védekezéssel (torzított valóságérzés, tudatosulás akadályozása) csökkenthető.

- / **Rogers** elmélete : hangsúlyozza az énkép szerepét, a feltétel nélküli elfogadás (pozitív értékelés, elismerés, szeretet), az énkép és énídeál közötti optimális eltérés fontosságát.
- / **Maslow** elmélete : szerint az emberi szükségletek hierarchiát alkotnak:
fiziológiai szükségletek – biztonságérzés – szeretet és valahova tartozás – megbecsülés – önmegvalósítás szükséglete. Az alacsonyabb rendűek kielégí-tetlensége akadálya a magasabbrendűek kielégítésének.

KOGNITÍV ÖNSZABÁLYOZÁS perspektívája

A személyiség egy komplex önszabályozó rendszer (számítógép, robotok hasonlata) . Az emberi viselkedés cél-orientált, az életút döntések szövedéke. A személyiség a döntéshozatalokban és azok alkalmazásában teljesedik ki. A társas lét állandó problémamegoldási folyamatot jelent.

/Önszabályozási modellek :

memóriában tárolt sémák és forgatókönyvek (kivitelezési információk)
szándék kialakítása (végrehajthatóság és következmények felmérése)
célválasztás
törekvés a cél elérésére
visszacsatolás (kontroll, érzelmi monitorozás)

- / **Mischel** kognitív-szociális tanuláselmélete: a személyiség öt változó mentén alakul
 - a személy kompetenciái (készségek, problémamegoldó stratégiák)
 - kódolási stratégiák, személyes konstrukciók (világ egyedi értelmezése)
 - elvárások
 - szubjektív értékek (incentív ösztönzők)
 - önszabályozó rendszerek (célok,tervek)
- / **Cantor és Kihlstrom** szociális intelligencia elmélete : a szociális tapasztalatokon alapuló készségekre helyezi a hangsúlyt (helyzetek értelmezése, helyzetkezelési stratégiák)

